

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Eskelinen, Teppo

Title: Äärimäinen rikkaus ja eriarvoisuuden nousu

Year: 2018

Version:

Please cite the original version:

Eskelinen, T. (2018, 3.4.2018). Äärimäinen rikkaus ja eriarvoisuuden nousu.
Peruste. <https://perustelevi.fi/aarimmainen-rikkaus-ja-eriarvoisuuden-nousu/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Äärimmäinen rikkaus ja eriarvoisuuden nousu

Kuva: Sonja Siikanen

Rikkaiden ja köyhien välinen kuilu jatkaa kasvamistaan. Samalla köyhyyden maantiede muuttuaan: Pohjoisen ja Etelän maiden välinen vastakkainasettelu on pikku hiljaa muuttumassa eriarvoisuudeksi kaikkialla. Kehitysyhteistyötä motivoivut köyhyyden vähentäminen on tässä todellisuudessa varsin hampaaton poliittinen väline, sillä sen avulla ei voida puuttua suurimpaan ongelmaan – äärimmäiseen rikkauteen.

Globaali eriarvoisuus on kasvanut niin suureksi, että yksittäiset tilastotiedot aiheesta vaikuttavat jo irvokkailta. Yhdysvaltojen kolmella rikkaimmalla miehellä on yhtä paljon varallisuutta kuin väestön köyhimmällä puolikkaalla, johon kuuluu 160 miljoonaa ihmistä (Collins & Hoxie 2017). Maailman tasolla kahdeksan rikkainta miestä omistaa saman verran kuin koko ihmiskunnan köyhin puolikas (Hardoon 2017). Jopa Suomessa seitsemän rikkaimman ihmisen varallisuus vastaa köyhimmän 40 prosentin varallisuutta (Liski 2018).

Rikkaiden ja köyhien välinen kuilu onkin paitsi suurempi kuin koskaan aiemmin ihmiskunnan historiassa, myös kasvaa koko ajan. Yksin viime vuoden aikana maailman 500 rikkaimman ihmisen yhteenlaskettu omaisuus kasvoi noin tuhat miljardia (10^{12}) dollaria, erityisesti osakemarkkinoiden valtavan arvonnousun vuoksi (Neate 2017). Samaan aikaan köyhimpien miljardien ihmisten varallisuus pysyi ennallaan tai jopa supistui.

Köyhyys ja eriarvoisuus kehityspolitiikan agendalla

Globaalipolitiikan piirissä puhutaan paljon taloudellisista asemista, mutta keskustelun painopiste on ollut lähes yksinomaan köyhyydessä. Erityisesti kansainvälinen kehitysapujärjestelmä näkee "köyhyyden vastaisen taistelun" olemassaolonsa moraalisena

peruspilarina. Kehitysapu on kuitenkin kautta historiansa perustunut oletukselle siitä, että köyhyyttä voidaan torjua puuttumatta rikkauteen.

Varhaista kehitysapua motivoi erityisesti ”alikehityksen” teoria, jonka parissa rikkaiden ja köyhien väliset globaalit suhteet nähtiin evolutionaaristen kehitystasojen kautta. Toisin sanoen köyhien maiden ajateltiin olevan vain ”jäljessä” (Rist 1997, luku 4). Yleinen oletus oli, että kun köyhimmät maat saavat tarpeeksi pääomaa, niissä lähtee käyntiin kaikki ihmiset vauraaseen massakuluttajuuteen nostava itseään ruokkiva prosessi (Rostow 1960). Siksi pyrkimyksenä oli ennen kaikkea siirtää pääomaa Pohjoisesta Etelään.

Myöhemmin modernisaation huomattiin kuitenkin tuottavan vaurauden sijaan pääosin moderneja köyhyyden muotoja. Tavoitteiden muotoilun painopiste siirtyikin talouskasvusta ja pääoman viennistä ”köyhyyden vähentämiseen”. Käytännössä muutos ei kuitenkaan välttämättä ollut kovinkaan suuri, ja joka tapauksessa keskeisenä tavoitteena pysyi köyhyyteen puuttuminen puuttumatta rikkauteen. Kehitysapua motivoivan moraalisen puheen ytimessä olivat mitattavissa olevat perustarpeet, tekniset apuinterventiot ja köyhyys yksilön ostovoimaksi ymmärrettyä.

Tämä kehitysapujärjestelmän itseymmärrys on myös sen suurin ongelma: ikään kuin köyhyys voisi poistua puuttumatta taloudellisiin suhteisiin

Vuonna 2000 voimaan tulleissa niin sanotuissa vuosituuhannen kehitystavoitteissa (MDG) määriteltiin seitsemän tavoitetta hyvin tarkkoine alataavoitteineen ja indikaattoreineen (UN 2018a). Ne koskivat erilaisten köyhyys- ja hyvinvointimittareiden tilaa maailman köyhimmässä maissa. Näiden lisäksi MDG-agendaan kuului yksi selvästi epämääräisemmin muotoiltu tavoite, jossa rikkaat maat lupasivat ”kumppanuutta” tämän agendan toteuttamiseen, käytännössä siis kehitysrahoitusta. Köyhyyden nähtiin siis olevan mitattava ongelma, johon voidaan puuttua teknisillä ratkaisuilla, ja tämä liittyi rikkaisiin vain siten, että nämä tekniset ratkaisut maksavat. Tämä kehitysapujärjestelmän itseymmärrys on myös sen suurin ongelma: ikään kuin köyhyys voisi poistua puuttumatta taloudellisiin suhteisiin. Bill Gatesille ei ole ongelma rahoittaa köyhyyden vähentämistä juuri siksi, ettei köyhyyden vähentämisen hallitseva tulkinta sisällä poliittista ohjelmaa, joka uhkasi Gatesin asemaa millään tavalla. Valtiollinen kehitysapu diplomatiana taas varoo ottamasta kantaa paikallisten eliittien asemaan, ja siksi paikalliset eliitit toivovat enemmän ”kehitystä”: he tietävät, ettei se merkitse varallisuuden uusjakoa.

Tätä taustaa vasten on silmiinpistävä, että viime vuosina eriarvoisuus on tullut osaksi globaalipoliittikan agendaa. Vuonna 2015 loppuneiden MDG-tavoitteiden jälkeen sovittiin kestävän kehityksen tavoitteista (SDG), joiden osana mainitaan tavoite *vähentää eriarvoisuutta maiden välillä ja maiden sisällä* (UN 2018b). Jopa Maailmanpankki on ryhtynyt julkaisemaan ”eriarvoisuusraporttia”. Se suosittelee eriarvoisuuden torjumiseksi klassisia hyvinvointivaltion keinoja, kuten progressiivista verotusta, tulonsiirtoja ja universaalista saatavilla olevia terveyspalveluita ja peruskoulutusta (World Bank 2016). Samoin IMF:n pääjohtaja Christine Lagarde on toistuvasti varoitellut nykyisen eriarvoisuuden olevan kestäväntöntä (Thomson 2017).

Globaalipoliittikassa pyritään varmasti jatkossakin eriarvoisuuden ongelman teknistämiseen, koska järjestelmä on huono käsittelemään valtasuhteita. Järjestelmän sisällä on kuitenkin jouduttu myöntämään, ettei perinteinen ymmärrys ”köyhyyden vähentämisestä” lopeta köyhyyttä. MDG-kaudella ostovoiman nousi matalissa tuloluokissa maailmanlaajuisesti jonkin verran, mutta taloudelliset erot kärjistyivät niin suuriksi, että kehityspoliittikan tekijöille tuli yhä ilmeisemmäksi, ettei köyhyys poistu puuttumatta eriarvoisuuteen.

Katse rikkauteen

Eriarvoisuuden nousemiseen agendalle on vaikuttanut joukko erilaisia ilmiöitä. *Teoreettisten* keskustelujen piirissä toimintakykyajattelun nousu on kiinnittänyt huomiota siihen, että ”pelkkä” suhteellinen köyhyys merkitsee usein todellisten toimintakykyjen absoluuttista heikkenemistä. *Perustarpeiden* näkökulmasta on taas tullut entistä ilmeisemmäksi, että markkinatalouden tapa jakaa resursseja ei tunnista mitään tarpeiden ideaa. Esimerkiksi ruoka ei jakaudu globaalisti niin, että se päätyisi ensin varakkaammille ja sitten köyhemmille (saati että kaikki saisivat tarpeidensa mukaan), vaan varakkaampien sekundääriset tarpeet (lemmikien ruoka, ruoan tuhlauksen käyttö) menevät köyhien perustarpeiden edelle, jos ostovoiman jakautuma on vinoutunut.

Kuitenkin merkittävin viimeaikainen muutos liittyy nopeaan siirtymään *köyhyyden maantieteen* piirissä. Kuluneen vuosikymmenen aikana köyhien maiden joukko on kasvattanut talouttaan rikkaiden maiden joukkoa nopeammin – toki kiinnioton vauhti on kaukana riittävästä (World Bank 2018). Toisaalta siinä missä perinteisesti äärimmäisessä köyhyydessä elävien ihmisten enemmistö on elänyt maissa, joiden keskeinen ongelma on yleinen köyhyys, viime vuosina monet väkiluvultaan suuret kehitysmaat ovat nousseet keskituloisten maiden kategoriaan. Tämän muutoksen myötä äärimmäisen köyhien ihmisten enemmistö elää tänä päivänä keskituloisissa maissa. (Milanovic 2016; Alkire et al 2013; Sumner 2012). Toisin sanoen, köyhyydessä elävät ihmiset kärsivät entistä yleisemmin nimenomaan eriarvoistavista yhteiskunnallisista rakenteista, eivätkä niinkään ”kehitykseen” yleisen kurjasta tilanteesta tai ”alikehityksestä”.

Köyhyydessä elävät ihmiset kärsivät entistä yleisemmin nimenomaan eriarvoistavista yhteiskunnallisista rakenteista

Mitä selvemmin köyhien ongelmana on nimenomaan eriarvoisuus, sitä selvemmin ”äärimmäinen rikkaus” on äärimmäisen köyhyyden vastapaino ja peilikuva. Uskottava köyhyyden vähentäminen edellyttää tasa-arvoisempia yhteiskuntia. Tämä lähtökohta on välttämätön vaikka se on myös kansainväliselle yhteisölle selvästi hankala. Onhan tuo yhteisö tottunut näkemään muusta resurssien jaosta irrotetun äärimmäisen köyhyyden ongelmana, jota se on ratkaisemassa.

”Äärimmäisen rikkautta vähentäminen” edellyttää kahta asiaa. Ensimmäinen on räikeän eliitin riisuminen vallasta sekä globaalisti että paikallisesti. Tällainen räikeä eliitti on kärkäs sabotoimaan tasa-arvoisten instituutioiden rakentamista, koska sillä on asemansa johdosta huomattavasti poliittista vaikutusvaltaa ja jonkinlainen asema perustavien instituutioiden yläpuolella. Mitä enemmän rikkaiden vaikutusvalta betonoituu, sitä vaikeampi on toteuttaa demokraattisesti tasa-arvoa lisääviä uudistuksia.

Toinen on ”katseen kääntäminen itseän”, eli pois pyrkimyksistä muuttaa ainoastaan köyhien elämää. Tämä tarkoittaa, että Pohjoisen valta ja ylikulutuksen globaalit vaikutukset on voitava tunnistaa ongelmaksi. Rikkaudesta tihkuu usein enemmän haittaa kuin hyötyä. Kehityspuhe on pitkälinen yritys kääntää huomio pois kolonialismin vaikutuksista, taloussuhteiden epäoikeudenmukaisuudesta,

suuryritysten määrävallasta ja ekologisten haittojen epätasaisesta jakautumisesta – köyhyyden vakavasti ottaminen merkitsee juuri tämän katseen kääntämistä.

On myös kyettävä tunnistamaan ja jalostamaan tasa-arvoa tuottavia instituutioita, mekanismeja ja prosesseja. Tällaiset instituutiot voisivatkin olla parasta ”suomalaista lisäarvoa”, mitä kehitysavun piirissä usein peräänkuulutetaan. Suhteellisen tasa-arvoinen valtio voi tarjota globaalisti tärkeän mallin. Malliin kuuluu merkittävä joukko tasa-arvoa edistäviä innovaatioita: peruskoulu, ay-liike, ja niin edelleen. Keskeiset niistä liittyvät pikemmin rikkaiden ja köyhien väliseen ”kulttuuriseen etäisyyteen” kuin numeroilla mitattavissa olevaan tulonjakoon. Toisaalta katsetta on käännettävä itseen päin siksin, että tasa-arvon instituutioista ei ole malliksi, ellei niitä pystytä vahvistamaan ”kotona”. Eriarvoisuus tappaa konkreettisesti ihmisiä myös rikkaissa maissa (Therborn 2013) ja korreloi suuren määrän sosiaalisen pahoinvoinnin indikaattoreita kanssa (Wilkinson & Pickett 2010).

Pinnan alla kytee

Köyhyys ei ole koskaan loppunut mistään ulkoisen hyväntekeväisyyden ansiosta, vaikka ”köyhyyden vähentäminen” toki voikin parantaa välittömiä olosuhteita. Käytännössä se on loppunut vain kahdella keinolla. Ensinnäkin köyhien kyvyllä itse parantaa asemaansa ja pakottaa rikkaammat tasa-arvoa lisääviin poliittisiin järjestelyihin – ”mahdollisuuksien tasa-arvoa” ja muita liberaaleja utopioita ei ole koskaan saavutettu ilman raskasta poliittista kamppailua. Toiseksi aktiivisella teollisuuspolitiikalla, jonka avulla valtio on voinut suunnitella ja koordinoita tuotantoa ja tuottaa näin lisäarvoa.

Tällä hetkellä hyvin näkyvä superrikkaiden hermostuneisuus viestii siitä, että pinnan alla kytee. Superrikkaiden avustajat varoittelevat heitä ”vastaiskusta” (Neate 2017). Monet tutkijat uskovat, että varallisuuden keskittyminen ei ole ainoastaan taloudellinen vaan myös moraalinen kriisi, joka saa yhä useammat liittymään ”nousevaan eriarvoisuuden vastaiseen liikkeeseen” (Collins & Hoxie 2017). Joissakin tutkimuksissa luonnonresurssien jatkuvan kestäättömän käytön ja eriarvoisen resurssien jakautumisen yhteisvaikutusta on pidetty uhkana koko sivilisaatiolle (Ahmed 2014). Myös monessa kehitysmaassa paikallinen taloudellis-poliittinen eliitti on paitsi rikastunut entisestään, myös kiristänyt otettaan demokratiasta ja kansalaisyhteiskunnasta, luoden räjähdysherkkää ilmapiiriä.

Eriarvoisuuden paremman huomioimisen myötä useat tutkijat ovat pyrkineet artikuloimaan jonkinlaista globalisoitua sosiaalidemokraattista ohjelmaa. Tällaisissa avauksissa esitetään erityisesti vahvaa oikeudenmukaisen verotuksen järjestelmää (Hardoon 2017), erityisesti varallisuuden ja perintöjen progressiivista verotusta (Piketty 2014), sekä puuttumista veronkiertoon ja veroparatiiseihin sekä valtioiden voimaantumista julkisen varallisuuden tulevaisuuteen investoimisen kautta (Alvaredo et al. 2017).

Eriarvoisuuden puuttuminen edellyttää varmasti sekä yhteiskunnallista liikehdintää että tällaisia konkreettisia reformiohjelmaa. Se vaatii myös merkittävää ideologista työtä eriarvoisuuden pitämiseksi puheenaiheena ja työlästä kulttuurista käännöstä, jossa hyväntahtoisen köyhien elämään puuttumisen ohella ja sijaan on osattava puuttua rikkaiden elämään – juuri näiden köyhien asian vuoksi.

Kirjoittaja on tietokirjailija, filosofi sekä Jyväskylän yliopiston kehitysyhteistyön yliopistonlehtori.

Lähteet

Ahmed, Nafeez (2014) Nasa-funded study: industrial civilisation headed for 'irreversible collapse'? *The Guardian* 14.3.2014.

Alkire, Sabina; Roche, Jose Manuel & Sumner, Andy (2013) *Where do the Multi-dimensionally Poor Live?* OPHI Working Paper. Oxford: OPHI.

Alvaredo, Facundo; Chancel, Lucas; Piketty, Thomas; Saez, Emmanuel & Zucman, Gabriel (2017) *World Inequality report 2018*. World Inequality lab.

Collins, Chuck & Hoxie, Josh (2017) *Billionaire Bonanza 2017: The Forbes 400 and the rest of us*. Washington DC: Institute for policy studies.

Hardoon, Deborah (2017) *An economy for the 99%*. Oxford: Oxfam.

Liski, Jarno (2018) Seura laski: seitsemällä suomalaisella on varallisuutta yhtä paljon kuin 40 prosentilla vähävaraisimmista yhteensä.

Milanovic, Branko (2016) *Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization*. Cambridge, MA: Harvard University press.

Neate, Rupert (2017) World's richest 500 see their wealth increase by \$1tn this year. *The Guardian* 27.12.2017

Piketty, Thomas (2014) *A global progressive tax on individual net worth would offer the best solution to the worlds spiralling levels of inequality*. LSE blogs April 17th, 2014

Rist, Gilbert (1997) *The history of development from western origins to global faith*. Lontoo: Zed books.

Rostow, W.W. (1960) *Stages of economic growth. A non-communist manifesto*. Cambridge: Cambridge University press.

Sumner, Andy (2012) Where do the Poor Live? *World Development*, 40(5): 865–77.

Therborn, Göran (2013) *The killing fields of inequality*. Lontoo: Polity press. (Suom. *Eriarvoisuus tappaa*, Vastapaino 2014.)

Thomson, Stephanie (2017) Christine Lagarde to Davos leaders: I warned about the dangers of inequality in 2013 and nobody listened. *World Economic Forum* 12.1.2017

UN [United Nations] (2018a) We can end poverty. Millennium development goals and beyond 2015. <http://www.un.org/millenniumgoals/>

UN [United Nations] (2018b) Sustainable development goals. 17 goals to transform our world.
<http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2010) *The spirit level: why equality is better for everyone*. Lontoo: Penguin.

World Bank (2016) *Poverty and Shared Prosperity 2016. Taking on inequality*. Washington DC: World Bank.

World Bank (2018) World Bank / data /GDP growth <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/countries/1W-XM?display=default>